

Bijzondere vondsten en intercepties van insecten in 2003

B. Aukema, L.J. W. de Goffau, M.G.M. Jansen, A.J.M. Loomans, H. Stigter, G. Vierbergen en B.F. Wessels-Berk

Afdeling Diagnostiek – sectie entomologie, e-mail: b.aukema@minlnv.nl

De Sectie Entomologie van de Plantenziektenkundige Dienst houdt zich bezig met de identificatie van insecten en mijten die fyto-sanitaair van belang zijn. Het gaat daarbij zowel om aantasters die bij importinspecties worden aangetroffen, als om organismen die tijdens de Fyto-sanitaire Bewaking in het land op bedrijven en in de groene ruimte worden aangetroffen. De betreffende monsters worden door medewerkers van de Plantenziektenkundige Dienst afgenomen. Daarnaast worden tegen betaling ook opdrachten van derden uitgevoerd. Hier wordt een overzicht gegeven van de opvallendste intercepties en vondsten in 2003.

Groene ruimte

Aziatische boktor in geïmporteerde japane esdoorns

Een drietal Aziatische boktorren van het geslacht *Anoplophora* (Coleoptera: Cerambycidae) (fig 1) staat op de EU-quarantainelijst (bijlage IAI van de fytorichtlijn), omdat zij bij vestiging naar verwachting aanzienlijke schade kunnen aanrichten door aantasting van verschillende soorten loofbomen, waaronder es (*Fraxinus* spp.), esdoorn (*Acer* spp.), iep (*Ulmus* spp.), plataan (*Platanus* spp.), populier (*Populus* spp.), wilg (*Salix* spp.) en vruchtbomen als appel

(*Malus* spp.), kers (*Prunus* spp.) en peer (*Pyrus* spp.).

In de zomer van 2003 werd door een particulier in zijn tuin in Zwijndrecht een mannetje van *Anoplophora chinensis* (Forster) aangetroffen, dat bij nader onderzoek afkomstig bleek te zijn uit een uit China geïmporteerd boompje van de japane esdoorn (*Acer japonica*). Dit boompje maakte deel uit van een grote zending boompjes. In oktober 2003 bevond de helft van deze partij zich nog bij de importeur. Deze partij is inmiddels vernietigd.

De maïswortelkever ook in Nederland

De maïswortelkever *Diabrotica virgifera virgifera* Leconte (Coleoptera: Chrysomelidae) komt van origine uit Noord-Amerika ("the Western Corn Rootworm") en werd in 1992 voor het eerst in Europa gesignaleerd in Servië in de omgeving van Belgrado. Vanaf dat moment breidde de soort zich in hoog tempo uit, waarbij, gezien de vele vondsten in de omgeving

van vliegvelden, in ieder geval ook transport met vliegtuigen een rol speelt. De larven van de maïswortelkever leven van de wortels van de waardplant en verpoppen zich in de grond. De kevers leven van juli tot oktober in het gewas. De eieren worden in de bodem afgezet, overwinteren en komen het volgend voorjaar twee tot vier weken na het zaaien van de maïs uit. Afhankelijk van de omstandigheden kan de maïswortelkever grote opbrengstverliezen veroorzaken en daarom heeft ze in de Europese Unie een quarantainestatus (bijlage IAI van de fytorichtlijn). De PD voert in Nederland sinds 1997 een survey met feromoonvallen uit op plekken met een hoog risico voor introductie. In 2003 werd de maïswortelkever voor het eerst aangetroffen tijdens deze survey: op 14 augustus werden twee kevers aangetroffen in een maïspereel bij Aalsmeer, niet ver van Schiphol. Alle maatregelen werden genomen om verdere verspreiding te voorkomen en de aantasting uit te roeien, waaronder verplichte vruchtwisseling (1 op 3) in het kerngebied van 1 km rond de vindplaats en in de veiligheidszone van een tot vijf kilometer rond de vindplaats (1 op 2). De afgebakende gebieden en maatregelen worden pas opgeheven als twee jaar lang geen kevers meer zijn aangetroffen. De PD heeft in 2003, na de eerste vondst, ondanks intensieve monitoring geen enkele kever meer aangetroffen.

Figuur 1. Boktor van *Anoplophora glabripennis* (foto C. Tomiczek, Wenen).

Figuur 2. Vogelkers aangetast door *Rhagoletis cingulata* (foto J.T. Smit, Velp).

Vestiging Amerikaanse kersenboorvlieg

De Noord-Amerikaanse boorvlieg *Rhagoletis cingulata* Loew (Diptera: Tephritidae) heeft zich ongemerkt in Nederland gevestigd in de vrije natuur. De eerste exemplaren werden in 1999 verzameld door een vliegenspecialist op Schouwen. Tijdens een nationale survey in 2003 naar het voorkomen van deze quarantainesoort (bijlage IAI van de Europese fyto-richtlijn) werd ze massaal aangetroffen op Amerikaanse vogelkers (fig. 2) in de duinen van Zeeland en Zuid- en Noord-Holland en op een aantal locaties op de Veluwe. Daarnaast bleek de soort ook voor te komen in de kersenteelt: er werden verspreid in totaal drie exemplaren gevangen in boomgaarden in Zeeland, Utrecht en Limburg. De vrouwtjes van *Rhagoletis cingulata* zetten de eieren af in de zich ontwikkelende vruchten, waar de uitgekomen larven zich te goed doen aan het vruchtvlees. De volgroeide maden verlaten de afgevallen vruchten en verpoppen zich in de grond, waar ze overwinteren. Gezien de massale aanwezigheid in Amerikaanse vogelkers is uitroeiing van deze boorvlieg geen reële optie. Ook in Duitsland (Rijnvallei) werd de aanwezigheid van *Rhagoletis cingulata* in 2003 middels een survey vastgesteld.

Vestiging van een exotische biologische bestrijder

Diverse soorten exoten worden met succes als biologische bestrijders ingezet ter bestrijding van plagen in kassen, in buitenteelten en openbaar groen. Met ingang van 1 april 2002 is de nieuwe Flora en Fauna Wet van kracht geworden en daarmee is het uitzetten van exoten verboden. Het massaal uitzetten van het Californische lieveheersbeestje *Hippodamia convergens* (Guérin-Ménéville) (Coleoptera: Coccinellidae) kreeg in 2002 dan ook veel negatieve publiciteit, vanwege mogelijke faunavervalsing en negatieve effecten op de inheemse fauna. Behalve deze Amerikaanse soort wordt vaak ook het veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje *Harmonia axyridis* (Pallas) (fig 3) uitgezet. Deze van origine uit Oost-Azië afkomstige soort heeft, zoals de naam al zegt, een grote variatie in kleurpatronen. Ze heeft zich reeds in een aantal Europese landen gevestigd en wordt als een schadelijke invasieve soort beschouwd. In Nederland zijn in de herfst van 2002 de eerste exemplaren in de openlucht gevonden en in 2003 zijn er in het zuiden en

midden van ons land door verschillende waarnemers tientallen exemplaren waargenomen en zijn voortplanting, trekgedrag en overwintering vastgesteld. Verwacht wordt dat deze soort in de toekomst haar areaal in Nederland verder zal uitbreiden.

Risico's van roofmijten als natuurlijke vijanden

Roofmijten van het geslacht *Neoseiulus* (Acari: Phytoseidae) worden in Nederland ingezet als natuurlijke vijand van tripsen. Tot 1990 werd *N. barkeri* in grote aantallen in kassen losgelaten in combinatie met *N. cucumeris* (Oudemans). Later werd verder gewerkt met *N. cucumeris*, ten dele in combinatie met *N. californicus* (McGregor). Door de PD werd vastgesteld dat *N. barkeri*, die later minder effectief bleek, spontaan in teelten van vooral *Cissus*, *Ficus* en *Gerbera* voorkwam. Van *N. cucumeris* hebben we dit spontaan voorkomen in kassen nog niet vastgesteld. Recent is men *N. californicus* ook in de openlucht op vaste planten gaan uitzetten. In 2002 werd *N. californicus* voor het eerst in het openbaar groen gevonden: op roos (*Rosa*) te Horst en op palmboompje (*Buxus*) te Woubrugge. De meest algemene roofmijt op vaste planten en struiken in Nederland is *Amblyseius andersoni* (Chant). Als *N. californicus* zich algemeen gaat vestigen, dan

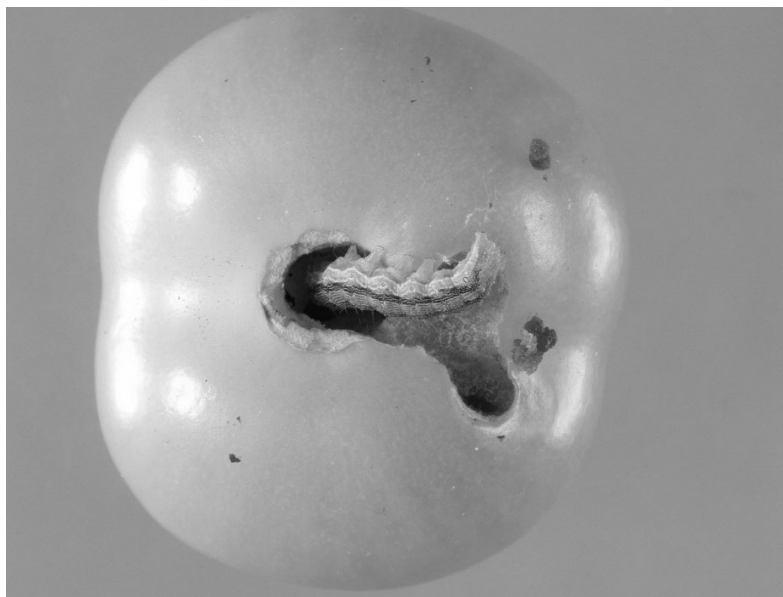
Figuur 3. Het veelkleurig aziatische lieveheersbeestje *Harmonia axyridis* (foto Th. Heijerman, Wageningen).

zal er concurrentie tussen deze twee soorten ontstaan, wat ongewenste gevolgen zou kunnen hebben: bepaalde schadelijke insecten- en mijtsoorten kunnen dan mogelijk van deze nieuwe situatie profiteren.

Teelten

Quarantainesoort in de tomatenteelt

Helicoverpa armigera (Hübner) (Lepidoptera: Noctuidae) staat op de quarantainelijst van de Europese Unie en wordt frequent bij importinspecties aangetroffen, met name op snijbloemen en groente (vooral op boontjes en peultjes). De rupsen (fig. 4) van deze uil zijn bijzonder polyfaag en kunnen in korte tijd veel schade aanrichten. Tijdens de inspectie in het kader van het fytosanitaire bewakingsprogramma van de PD werden rupsen van *H. armigera* aangetroffen in de teelt van tomaten op een bedrijf in het zuiden van het land. Het schadebeeld is zeer opmerkelijk: de rupsen leven in de vruchten (fig. 5). Er werden maatregelen getroffen om de aantasting te elimineren en er werd een uitgebreide survey uitgevoerd in een gebied met een straal van

Figuur 4. Rups van *Helicoverpa armigera* op tomaat (foto PD, Wageningen).

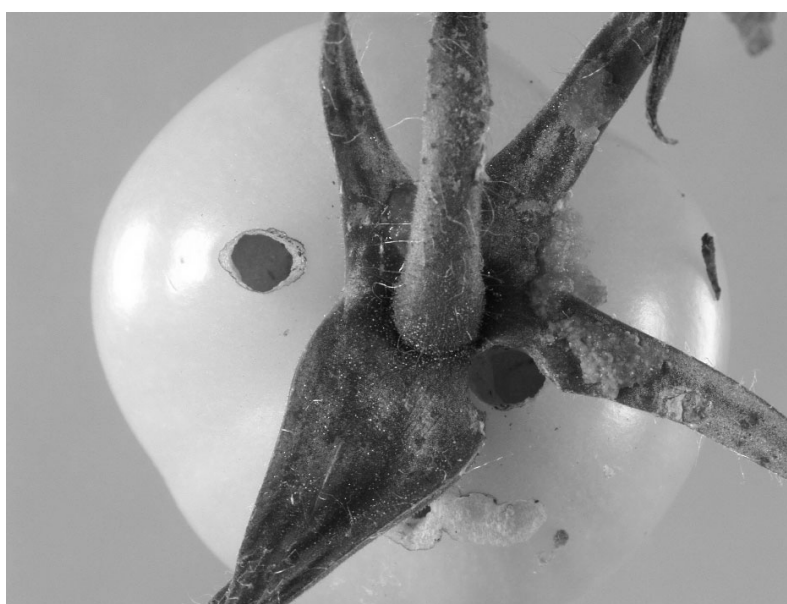
vijf kilometer rond het getroffen bedrijf. Inspecties van bedrijven met mogelijke waardplanten en feromoonvallen leverden in dit gebied echter geen nieuwe vondsten op.

Nieuwe dopluis in teelt blauwe bes

De dopluis *Parthenolecanium persicae* (Fabricius) (Hemiptera: Coccidae) werd te Broekhuizen aangetroffen in een perceel blauwe bes (*Vaccinium corymbosum*). De

waardplanten waren enkele jaren eerder overgenomen van diverse andere telers en kwamen oorspronkelijk uit Australië en Nieuw-Zeeland. De soort is nog nooit eerder in Nederland buiten aangetroffen, maar ofschoon polyfaag, is het de vraag of de soort zich hier buiten blijvend kan vestigen. Op andere planten in de windsingels rond de percelen werd ze niet aangetroffen. De soort is waarschijnlijk bij meerdere telers van blauwe bessen aanwezig zijn en dook later ook op in de PPO proeftuin te Renkum.

Parthenolecanium persicae is van oorsprong vooral een Zuid- en Midden-Europees soort en het huidige verspreidingsgebied omvat ook Klein-Azië, Rusland, Japan en Korea. Daarnaast heeft de soort zich via de handel verspreid naar India, Pakistan en Sri Lanka en andere continenten als Australië en Nieuw-Zeeland, Zuid- en Noord-Amerika. Het wijfje plant zich parthenogenetisch voort en is schadelijk in boomgaarden op onder andere moerbeï (*Morus*), perzik (*Prunus vulgaris*), pruim (*Prunus domestica*) en citrus (*Citrus*). Voedselplanten waarop zij zich in Nederland zou kunnen vestigen zijn bijvoorbeeld duindoorn (*Hip-*

Figuur 5. Vraatschade aan tomaat door rups *Helicoverpa armigera* (foto PD, Wageningen)

Figuur 6. Schadebeeld *Kolacarus bambusae* op *Fargesia murielae* (foto PD, wageningen).

pophae rhamnoides), kardinaalsmuts (*Euonymus hortensis*), hortensia (*Hydrangea hortensis*), roos (*Rosa*) en berberis (*Berberis*). Omdat de soort al in diverse EU-landen, waaronder Nederland, voorkomt en slechts af en toe schadelijk is, heeft de PD geconcludeerd dat deze niet quarantair

newaardig is en maatregelen niet nodig zijn.

Een nieuwe plaag in tuinbamboe

In juni werden bij een kweker van tuinbamboe in Duitsland bij *Fargesia murielae* gele strepen op het blad waargenomen (fig. 6). Deze strepen vloeiden vervolgens samen, waarna bladverbruining en vervroegde bladval optraden. De veroorzaker van deze symptomen bleek de galmijt *Kolacarus bambusae* Boczek (Acari: Eriophyoidea) te zijn. Deze in 1998 uit Thailand beschreven soort was blijkbaar in het verleden met tuinbamboe uit Zuidoost-Azië naar West-Europa versleept. Ook een niet tot op soort gedetermineerde andere galmijt (*Aculodes* sp.) bleek op de

planten voor te komen, maar bleek geen noemenswaardige schade te geven.

Teneinde het mogelijke voorkomen van deze schadelijke galmijt in Nederland in beeld te krijgen, werd door de PD een tiental bamboebedrijven geïnspecteerd. Bij vijf van deze, verspreid over Flevoland, Friesland, Noord-Brabant en Utrecht, werd *K. bambusae* gevonden, waarna geconcludeerd werd dat de soort al dermate voorkomt, dat uitroeiing geen optie meer is. Ook *Fargesia denudata* en *F. robusta* bleken aangetast te worden. De roofmijt *Amblyseius andersoni* (Chant), die samen met de galmijt werd aangetroffen, is vermoedelijk de belangrijkste natuurlijke vijand.